

Сором

Сергій Пилипенко

— Чи нема чогось новенького почитати?

— Дивіться, будь ласка. Онде на столі, на полицях...

Він перегортав книжки, а я роздивлявся на його знайоме добре обличчя з трохи журними, втомленими очима й поскородженим передчасними зморшками лобом. Цей сусіда частенько брав у мене новинки, читав уважно й совісно, довго розмовляючи потім про прочитане.

— Ах, як мало книг, що думають, — казав він, і тінь лягала навколо журних очей, — як мало письменників, що пишуть, а не описують. З ким же співдумати?

Тепер він стояв біля вікна, освітлений скісними проміннями тьмяного вечірнього сонця, й ніжно тримав якусь книжку, обережно перегортаючи сторінки — так, як це роблять тільки справжні аматори-книголюби: попускаючи вільно скількоро сторінок і потім потихеньку, з середини горішнього краю, не притискаючи, легенько розщеплював їх цілою долонею і поволі перекидав. Мовчанка. Шелестять сторінки, ніжно-рожеві в останніх проміннях. Рожевим відблиском шаріє обличчя сусіди.

— Вас щось зацікавило?

— Так. Я знайшов знайому мені уже книгу. Ви, здається, дещо перекладали з Єфіма Зозулі?

— Так, маленькі ескізики, напоєні якимось чеховським настроєм, м'якосердою вдумливістю і легкою інтелігентною іронією.

— Ви це вірно підмітили: вдумливістю і легкою іронією. І ви, певно, пригадуєте одне з його "недоношених оповіданнячок" — "Сумління"? Я ніколи його не забуду...

Сусіда відійшов від вікна, обличчя йому посіріло, стомлені очі дивились кудись у далину, немов поринаючи в давноминуле. В них стояв вечеровий присмерк.

— Був випадок аналогічний зі мною. Його знов нагадала ця книжка, і знов почуття гострого сорому обгорнуло мене, як давніше, своїми жалкими обіймами. Не в перший вже раз — і з не меншою силою, як хронічна хвороба, як грішне сумління. А було це так давно, ще в перший рік мого одруження, коли новизна шлюбного життя ще боролася з холостяцькими звичками. Зосібна вони посилились, коли дружина завагітніла і, соромлячись людей, ховалася вдома, вся поринаючи в тайники нового життя внутрі себе. Стіл, комод, ліжка завжди були завалені якимись клаптиками легесенької, майже прозорої тканини, з неї викроювалися й шилися якісь чудні речі, призначення яких я ніяк не міг збагнути, і до того в таким неймовірнім, на мою думку, числі, що здавалося, в нас буде цілий дитячий притулок.

Вагітність проходила не зовсім добре, і мені доводилось частенько запрошувати лікаря, бігати в аптеку, клопотатися різними ліками й маніпуляціями.

Так було й того вечора, коли компанія приятелів чекала на мене, випорожнюючи вже не першу пляшку п'яного дурману.

Я спізнився, і мене зустріли насмішуватими вигуками:

— Ач, рабе спідничного вогнища, насилу, либонь, випросивсь. На півгодинки пустила, чи як?

— І нічого подібного, — виправдувався я, — зовсім навіть не з дому йду і спізнився з інших мотивів.

— Хіба на вулиці якийсь мотивчик нагледів? — підморгнув хтось масним оком. — Знаємо вас, новоженців: одна жінка покірно віддається, думаєте, що кожна так. Побіденними півнями ходите.

І додав на цю тему брудненький анекдотик.

Компанія підхопила і — ну ви знаєте, про що і як говорить напідпитку та на самоті отака братва. Десятки непристойних вигадок, ціла злива нецензурних слів, найнеймовірніших патологічних випадків і з дійсного ніби життя, і цілком вифантазованих лилися брудним потоком, і здавалося інколи дивним, як тримала пам'ять цих зрештою непоганих, інтелігентних людей цю каламутну бридоту, як можуть їх уста слизитися нею...

Але скільки чарок зробили своє діло, і я невдовзі наздогнав своїх приятелів і реготав разом із ними черевним, дрижачким реготом, перепитуючи найінтимніші місця порнослів'я, повторюючи з захльобом найбрутальніші сороміцькі вислови.

Далі й собі встряв у коло оповідачів, викопуючи з пам'яті різну брудноту, смакуючи її і мішаючи правду з брехнею.

— Ви думаєте, чого я спізнився? Я таки нагледів, як той казав. Вийшов ото з дому, бачу: шпурляє очицями така пташечка, нічний метелик. Дай, думаю, на ходу, як какаду. Недалеко і клієнтів приймає. А гарненька, шеймина дівка, та гаряча — ніяк не відпускає. "Ти мені сподобавсь, — лепече, — аж до серця пройняв!" Ну, я з нею й наробив такого, що інший і за тиждень не наробить...

Далі йшли деталі, що їх тепер повторювати не наважусь і що мали довести мої особливі здатності й хист у сексуальних справах.

Приятелі дико гиготіли, іржали, тупали ногами й всіляко похваляли мої пригоди захльобистими, заздрісними вигуками:

— От здорово! Ану ще як? Бач ти який!

А я розпалювався і додавав усе нових пікантних подробиць, мастив салом збуджені пристрасті п'яної компанії, почувуючи себе героєм вечора, центром уваги.

Але раптом хтось запитав:

— Слухай, а вона, часом, тобі якогось подарунка на пам'ять не залишить? Навариш собі хориби, ще й жінці принесеш...

Я спинивсь, і в голову молотком ударило:

"А справді, що ж це я наробив? До проститутки повіявся хтозна-чого, маючи молоду жінку. А вона ж дитини від мене чекає. Яка підлість, підлість яка невимовна!"

Сором невидними спочатку струменями залив жили десь у грудях, млосними хвилями вибивсь назверх і приском обсипав обличчя, шию, вуха, повіки... Не людина я — звірюка, що ладна задовольнити лише свої пристрасті, почуття спорзні, тваринячі...

Там-бо хора дружина ніжно схилилась над сорочечками нашої майбутньої дитини, а я, користуючись з її немочі, вештаюсь на вулиці з повіями, культурна, інтелігентна істота! О-ох, сором! Замало того — переказую свій огидний учинок цій скотинячій юрбі, розписую тут свої капості, вихваляюсь...

Мов розпаленими голками, пекло, кололо, штрикало нещадне почуття сорому. Ладен був провалитися крізь землю, сховатись від самого себе, від цього жалкого, пекучого болю. Ледве досидів кінця вечірки, нашвидку розвітався, з огидою соваючи приятелям свою руку, ніби вимащену якимсь глейким мулом, спітнілу й холодну, й побрів, самотній, додому сірими передранковими вулицями.

Світанковий холодок змушував засовувати руки в кишені, але я зараз-таки висмикував їх звідти, почувши дотик до власного тіла. Воно здавалось забрудненим, гнилим, смердючим. Увесь я смердів, ішов, немов вимащений болотом, липкою мерзотою.

"Ну, як тепер прийду додому, подивлюся в очі дружині, як наслідую її поцілувати? Ну ж бо справді хвороба. Знівечу жінку, загине немовля... Спаскудив усе життя, о-о-о!.. Що зробив, ой, що я зробив?"

Ненароком спинивсь коло поручнів мосту. Вірте мені — ще трошки, і в моєму роз'ятреному мізку зародилася б думка про самогубство, так опанував мене цей безжальний, нестерпний сором, так гостропекуче було почуття каяття, широкого, всепожерного каяття.

Я прихилився гарячою головою до залізного ліхтаревого стовпа і ще раз перепитав себе:

"Ну, як це могло скоїтися, що я забув свою гідність, загубив усяке сумління? Образив дружину, свою любов до неї, образив самого себе, переповідаючи цю мерзоту. Ну, як це скоїлось?"

І тут схаменувсь. Що, власне, трапилось? Оповів, хтозна-чого, з п'яного розуму, з дурної хвальковитости своїм приятелям щойно вигадану сороміцьку пригоду. Так. І вулична зустріч, і відвідини проститутки, і мої "геройства" — все це вигадане. Нічого цього не було. Якщо згрішив я, так тільки словом та помислом, — і сам тому повірив. Мов наврочило, тьху на нього!

Плюнув не знаць на що, щоб збавитися прикрого почуття, й рішуче покрокував додому.

Ніби полегшало. Але ж тільки ніби полегшало. Почуття сорому не кидало мене й тоді, коли я обережно відмикав двері і коли з винуватим обличчям шкідливої тварини стояв перед дружиною і виправдувався за пізній — чи пак, "ранній" — прихід, і навіть другого дня, коли знов довелося переповідати, де гостював, хто саме був у компанії, чи весело там було... Здавалося, що не все я переказую, брешу й таюся з гидким учинком, що справді ніби я був його вчинив. Не міг просто дивитися в очі, соромивсь, червонів, кляв себе — і ще більш червонів, дійсно викликаючи жінчині підозріння, думки про щось приховане, нечисте, таємне. І таки ж воно було, це приховане, я не міг його викрити. Сумління мучило так, ніби все вигадане було в дійсності, ніби я таки зрадив

дружину так брутально, безглуздо, так дико й непотрібно.

І, може, тому, що я тоді ж таки не випорожнив свою душу, не полегшив її щирим признанням, гостре почуття сорому живе в мені й досі, катує нещадно при кожній новій згадці про свою мерзотну поведінку того паскудного вечора... Багато років, багато вже років... Пам'ятаю кожне слово, кожний рух, чую кожний вибух огидного реготу — і приглушую лише тоді, коли можу, отак, як зараз, комусь покаятися, висікти себе прилюдно, заплямувати ганьбою.

Але ж не кожний вислухає так уважно, як ви, не кожний зрозуміє мене. Адже це не донкіхотство, не чесність з собою, не хороблива інтелігентщина. Правда? Ви ставитесь до цього серйозно?

Мій сусіда допитливим зором журних очей заглядав пильно в моє обличчя, сховане в вечерових сутінках. Шибки вже не відсвічували зоряними фарбами, за ними синіла тьмяна мла. Його постать була трошки схилена, ніби він чекав несподіваного удара й напружено-суворо дожидав моєї відповіді.

— О, так! Я ставлюсь до цього цілком серйозно, — поспішив заспокоїти я сусіду. — Злочинна думка теж є гріх. Адже справа найголовніша в тім, що вважати за злочин і чого, власне, соромитися. Хіба не знаємо прикладів, що можна соромитися і того, — чому не вчинив злочину. Хочете, я вам і про це дам дещо прочитати? З Мопассана? Га?

Сусіда недовірливо, з-під високого лоба, поскородженого передчасними зморшками, глянув на мене: чи не переводжу я навмисне тему на щось інше, — одвів стомлений погляд журних очей, зідхнув, обережно поклав книгу, що стала приводом для нашої розмови, і ще раз роздумливо мовив:

— А все-таки, як мало книг, що думають...

Я нічого не відповів, бо тоді ж таки вирішив, не довго думаючи і не соромлячись, описати нашу розмову.

16/XII 1928 р.